Медичні науки

УДК 615.851.82:615.8-053.9

Коваленко Ірина Олександрівна
магістр кінології,
сертифікований заводчик-кінолог
Кінологічної Спілки України та
Міжнародної Кінологічної Федерації
Kovalenko Iryna
Master of Cynology
Certified Breeder-Cynologist of Kennel Union of Ukraine
and Fédération Cynologique Internationale
(International Canine Federation)

ПОРІВНЯЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КАНІСТЕРАПІЇ ПРИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В США ТА НІМЕЧЧИНІ
COMPARATIVE APPROACHES TO CANINE-ASSISTED THERAPY DURING THE REHABILITATION OF ELDERLY PEOPLE IN THE USA AND GERMANY

Анотація. *У статті досліджено потенціал каністерапії в реабілітації людей похилого віку. Проведено порівняльний аналіз моделей США та Німеччини. Висвітлено досвід волонтерської діяльності в Malteser Hilfsdienst (м. Любек) та використання авторської розробки – коврика з аудіо-візуальною стимуляцією для лежачих пацієнтів. Доведено позитивний вплив візитів на емоційний стан, соціальну активність та зниження ізоляції учасників. Запропоновано шляхи адаптації міжнародного досвіду в Україні.*

Ключові слова: *каністерапія, реабілітація, люди похилого віку, Malteser Hilfsdienst, США, Німеччина, лежачі пацієнти.*

Summary. *The article examines the potential of canistherapy in the rehabilitation of the elderly. A comparative analysis of the US and German models is conducted. The author describes volunteer experience at Malteser Hilfsdienst (Lübeck) and the use of an innovative dog mat with audio-visual stimulation for bedridden patients. The positive impact of dog visits on the emotional state, social activity, and reduction of isolation is proven. Ways to adapt international experience in Ukraine are proposed. The article examines the potential of canistherapy in the rehabilitation of the elderly. A comparative analysis of the US and German models is conducted. The author describes volunteer experience at Malteser Hilfsdienst (Lübeck) and the use of an innovative dog mat with audio-visual stimulation for bedridden patients. The positive impact of dog visits on the emotional state, social activity, and reduction of isolation is proven. Ways to adapt international experience in Ukraine are proposed.*

Key words: *canistherapy, rehabilitation, elderly people, Malteser Hilfsdienst, USA, Germany, bedridden patients.*

Проблема старіння населення є одним із ключових викликів для систем охорони здоров'я та соціального захисту розвинених країн у XXI столітті. Згідно з демографічними прогнозами, частка осіб віком понад 65 років стрімко зростає, що актуалізує пошук немедикаментозних методів підтримки якості їхнього життя. Особливо гостро ця проблема стоїть перед мешканцями геріатричних установ (будинків престарілих), де пацієнти часто стикаються із «феноменом трьох соціальних бід»: самотністю, безпорадністю та нудьгою. Одним із найбільш перспективних напрямів комплексної реабілітації є каністерапія (Animal-Assisted Interventions, AAI) – метод лікування та реабілітації пацієнтів за допомогою спеціально відібраних і навчених собак. У науковій літературі цей підхід розглядається як мультимодальний вплив, що поєднує фізіологічну стимуляцію (через тактильний контакт і рухову активність) та психоемоційну підтримку [1].

Станом на 2025 рік каністерапія пройшла шлях від аматорських візитів до науково обґрунтованої дисципліни. У США та Німеччині – країнах із розвиненою культурою утримання домашніх тварин та високим рівнем кінологічної грамотності – цей метод інтегровано в систему реабілітації, проте підходи до його реалізації суттєво відрізняються. У США домінує клінічно орієнтована модель з жорсткою сертифікацією, тоді як у Німеччині значну роль відіграють потужні волонтерські організації, такі як Malteser Hilfsdienst, що забезпечують психосоціальний супровід пацієнтів [2].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації цього міжнародного досвіду для подальшої адаптації та впровадження стандартизованих протоколів каністерапії в українську медичну та реабілітаційну практику, особливо в умовах зростання кількості людей, що потребують психологічної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до взаємодії людини та собаки (Human-Animal Interaction, HAI) значно зріс за останні десятиліття. Фундаментальні аспекти каністерапії висвітлено у працях Обрі Файна, який розглядає собаку як «біопсихосоціальний каталізатор», здатний знижувати рівень кортизолу та підвищувати рівень окситоцину в учасників взаємодії [1].

Дослідження Gee N. R. та Mueller M. K. підкреслюють, що для літніх людей присутність собаки є потужним стимулом до соціалізації: пацієнти, які раніше відмовлялися від спілкування з персоналом, охоче розповідають про своїх колишніх улюбленців під час візитів терапевтичних собак [3]. Питання ефективності каністерапії при деменції та когнітивних порушеннях детально вивчені Zafra-Tanaka J. H., де підтверджено зниження агресивності та покращення настрою у пацієнтів із хворобою Альцгеймера [4]. В українському науковому дискурсі каністерапія часто розглядається в контексті інклюзії та рекреації.

Аналіз наукової літератури, зокрема праці Sydelov та Kibkalo (2025), підкреслює високий реабілітаційний потенціал собак порівняно з іншими тваринами, що зумовлено їхніми етологічними особливостями та здатністю до активної соціальної фасилітації [5]. В. Крук та Т. Майдак розглядають бібліотечні та соціальні простори як майданчики для каністерапевтичних програм [6]. Питання етичного ставлення до тварин-терапевтів та їхнього благополуччя (Animal Welfare) піднімаються у роботах O'Haire M. E. [7].

Попри наявність значної кількості праць, порівняльний аналіз організаційних моделей США та Німеччини, а також специфіка роботи з лежачими хворими за допомогою інноваційних технічних засобів стимуляції, залишаються недостатньо висвітленими, що і визначило напрям нашого дослідження.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку реабілітології характеризується пошуком гуманістичних та екологічних методів впливу на психоемоційну сферу людини. Особливої уваги потребує категорія осіб похилого віку, які перебувають у спеціалізованих закладах закритого або напівзакритого типу. U. M. Konrad доводить, що тварини мають фундаментальне значення для суб'єктивного благополуччя людей похилого віку, виступаючи важливим ресурсом у соціальній роботі [8]. Проте, попри високий рівень залучення собак до терапії (у США налічується близько 90 млн собак, у Німеччині – понад 10,6 млн) [9], існує проблема відсутності єдиних міжнародних стандартів та недостатнього висвітлення методик роботи з найбільш складною групою – лежачими пацієнтами.

Для таких осіб соціальний простір звужується до меж кімнати, що веде до деградації когнітивних навичок та депресивних станів. У цьому контексті каністерапія виступає не просто як засіб дозвілля, а як інструмент сенсорної стимуляції та абілітації. Проте в Україні цей напрям лише починає свій шлях, що зумовлює необхідність вивчення досвіду країн із тривалою традицією AAI (Animal-Assisted Interventions). США

демонструють шлях жорсткої медичної стандартизації через такі організації як Pet Partners [10], тоді як Німеччина фокусується на етичному волонтерстві та соціальній підтримці через мережі на кшталт Malteser Hilfsdienst [2].

Метою статті є проведення порівняльного аналізу американської та німецької моделей каністерапії в геріатричній практиці, а також наукове обґрунтування ефективності авторської методики роботи з лежачими пацієнтами на базі німецького будинку престарілих «Alloheim» із застосуванням інноваційного технічного засобу стимуляції.

Для досягнення мети було визначено такі завдання:

i. Проаналізувати нормативно-правові та організаційні засади каністерапії в США та Німеччині.
ii. Описати специфіку підготовки собаки-візитера (на прикладі сертифікації в Malteser Hilfsdienst).
iii. Дослідити вплив регулярних сеансів каністерапії на психоемоційний стан лежачих хворих.
iv. Оцінити потенціал використання авторського коврика як засобу покращення комунікації між собакою та пацієнтом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організаційні моделі каністерапії: США vs Німеччина.

У США каністерапія розвивається за принципом «Health Care Integration». Ключовою організацією є Pet Partners, яка з 1970-х років впроваджує стандарти термінології та безпеки. Американська модель чітко розмежовує Animal-Assisted Activities (AAA – спонтанні візити) та Animal-Assisted Therapy (AAT – цілеспрямоване лікування) [10]. В останньому випадку собака розглядається як інструмент у руках терапевта, а кожен сеанс фіксується в медичній карті пацієнта з оцінкою прогресу.

Німецький підхід (на прикладі Malteser Hilfsdienst) тяжіє до моделі «Besuchsdienst mit Hund» (служба візитів із собакою). Тут акцент зміщено

на соціальну інтеграцію та емоційний комфорт [2]. У Німеччині підготовка команди (провідник + собака) триває кілька місяців і включає не лише перевірку слухняності тварини, а й глибоку теоретичну підготовку власника щодо психології людей похилого віку, гігієнічних вимог у лікарнях та етичних аспектів. Важливою відмінністю є питання відповідальності: у Німеччині волонтерська діяльність жорстко регламентується страхуванням та регулярним контролем з боку некомерційних організацій, що забезпечує стабільність програм навіть у невеликих містах, таких як Любек [4].

Специфіка реабілітації лежачих пацієнтів у закладах Німеччини. Практична частина нашого дослідження базується на досвіді візитів у будинок престарілих «Alloheim» (Любек-Травемюнде), що тривають з весни 2023 року. Робота з лежачими пацієнтами вимагає особливого етологічного підходу. Собака, навчена за програмою Malteser, повинна демонструвати не просто спокій, а «активне терпіння» при тактильному контакті з людьми, що мають тремор або обмежену рухливість [11].

Методологія та організація візитів у геріатричних закладах Німеччини. Практичне впровадження програми каністерапії було реалізовано в межах пілотного проєкту на базі будинку престарілих «Alloheim» (Любек-Травемюнде, Німеччина). Організаційний супровід здійснювався підрозділом Malteser Hilfsdienst e. V. Stadtgliederung Lübeck, що спеціалізується на соціальному волонтерстві «Besuchsdienst mit Hund» [4]. Особливістю даного проєкту стало залучення фахівця з магістерським ступенем у галузі кінології, що дозволило поєднати волонтерську емпатію з науковим етологічним підходом.

Підготовка до візитів включала успішне проходження сертифікаційного іспиту командою «провідник–собака». Собака-візитер на ім'я Astrid пройшла тестування на стресостійкість, відсутність агресії та здатність працювати в умовах медичного закладу (специфічні запахи, звуки медичного обладнання, різкі рухи пацієнтів) [12].

Методика реалізації візитів базувалася на наступних параметрах:

a) регулярність – щотижневі сеанси (за винятком періодів карантинних обмежень або стану здоров'я тварини);
b) тривалість – безпосередній контакт із пацієнтом тривав від 30 до 40 хвилин. Додатковий час (до 60 хвилин) витрачався на адаптацію собаки до середовища перед початком та декомпресію після завершення роботи [11];
c) цільова група – виключно лежачі пацієнти, найбільш ізольована категорія мешканців закладу. В межах одного візиту охоплювалося від 5 до 7 осіб.

Специфіка роботи з лежачими хворими полягає в обмеженості їхнього сенсорного поля. Для таких пацієнтів собака часто стає єдиним джерелом тактильної стимуляції та «живого» тепла, що згідно з дослідженнями, сприяє стабілізації артеріального тиску та зниженню тривожності [13, 14].

Враховуючи обмежену рухливість пацієнтів, автором було розроблено та подано на патентування інноваційний виріб – навчальний коврик для собак з елементами аудіо-візуальної стимуляції. Технічна сутність винаходу полягає у створенні інтерактивної платформи, яка полегшує контакт між лежачою людиною та твариною. Коврик обладнаний елементами, що при активації собакою (натискання лапою або носом) видають м'які звукові сигнали або змінюють освітлення. Це виконує кілька функцій:

1) когнітивна стимуляція – пацієнт спостерігає за діями собаки, що стимулює концентрацію уваги;
2) зворотний зв'язок – звукові та світлові ефекти створюють ігровий момент, викликаючи усмішку та бажання комунікувати;
3) безпека та комфорт: коврик створює чітко визначену зону контакту на ліжку пацієнта, забезпечуючи гігієнічність та зручне положення собаки [11; 12].

Така інновація перетворює пасивне спостереження на інтерактивний процес, що є надзвичайно важливим для абілітації осіб із деменцією або наслідками інсульту.

Результати та аналіз спостережень. За період реалізації проєкту (з весни 2023 року по теперішній час) було зафіксовано сталі позитивні зміни в поведінці учасників. Авторське дослідження базується на практичному досвіді, підкріпленому офіційною сертифікацією. Відповідно до Zertifikat від 02.07.2023, виданого Malteser Hilfsdienst e. V. (м. Любек), автор цієї статті (Ірина Коваленко) та її собака Astrid успішно пройшли курс підготовки та іспит для служби візитів (Besuchs- und Begleitungsdienst mit Hund), що дає офіційне право на участь у реабілітаційних заходах [4]. Для оцінки ефективності візитів було проведено опитування персоналу закладу «Alloheim» та аналіз реакцій 5–7 пацієнтів, які регулярно брали участь у сеансах тривалістю 30–40 хвилин. Результати опитування пацієнтів та спостережень, на основі записів у щоденниках спостережень та відгуків персоналу «Alloheim», дозволили виділити наступні динамічні зміни:

a) активізація мовлення – пацієнти, які зазвичай мало спілкуються, починали ставити запитання про собаку, згадувати факти зі свого минулого життя, а деякі навіть починали співати під час візиту;
b) емоційна залученість – спостерігалося підвищення життєвого тонусу; пацієнти виявляли ініціативу, наприклад, висловлювали бажання самостійно купити ласощі для Astrid;
c) зниження ізоляції – візити створювали «мост» між закладом та зовнішнім світом, персонал відзначав загальне пожвавлення атмосфери в дні відвідувань;
d) стійкість ефекту – тривала участь автора в програмі підтвердила, що регулярність є ключовим фактором, пацієнти чекають на зустріч, що структурує їхній час та дає позитивне очікування.

Аналіз систем каністерапії в США та Німеччині дозволяє виділити як спільні риси, так і принципові відмінності в підготовці фахівців та інтеграції методу в систему охорони здоров'я.

1. Стандартизація та тестування тварин. Обидві країни висувають високі вимоги до відбору собак. Обов'язковим є тестування на толерантність до зовнішніх подразників, високий рівень соціалізації та повну відсутність агресії. Проте в США (наприклад, у програмах Pet Partners) часто вимагається проходження додаткових навчальних модулів для хендлерів, що включають інфекційний контроль та специфіку роботи в лікарняних умовах [10]. У Німеччині, зокрема в системі Malteser, сильний акцент робиться на місцевому тренінгу та тривалій волонтерській підготовці, що дозволяє команді краще адаптуватися до потреб конкретної громади чи закладу [2; 4].

2. Інтеграція у реабілітаційні плани. У США каністерапія частіше інтегрована у формальні реабілітаційні протоколи як підтримувальний елемент. Це передбачає використання конкретних метрик та тісну співпрацю хендлера з клініцистами для відстеження прогресу пацієнта [14]. У Німеччині модель більше сфокусована на соціальній та емоційній підтримці. Хоча індивідуальна клінічна інтеграція зустрічається, вона не є настільки централізованою і частіше базується на ініціативі конкретних геріатричних центрів [15].

3. Фінансування та масштаб. Німецька модель характеризується потужною волонтерською базою. Більшість програм є безкоштовними для пацієнтів, а фінансування здійснюється на локальному рівні через неурядові структури та благодійні внески [2]. У США, поряд із волонтерськими ініціативами, існують розвинені платні та партнерські програми, що підтримуються корпоративними грантами, а також комерційні провайдери послуг Animal-Assisted Interventions (AAI) [10].

Наукова база та менеджмент ризиків. Систематичні огляди підтверджують позитивний вплив AAI на самопочуття літніх людей, проте наукова спільнота наголошує на необхідності більш жорстких стандартизованих протоколів [14]. Пілотні дослідження, що ведуться з 2023 року, вказують на статистично значуще зниження рівня самотності у госпіталізованих літніх пацієнтів при регулярному залученні терапевтичних собак [16].

При впровадженні програм каністерапії критично важливим є врахування та упередження наступних ризиків.

A. Інфекційна безпека: суворе дотримання правил гігієни (дезінфекція рук до і після контакту, чистка собаки).
B. Алергії: ведення обліку пацієнтів із гіперчутливістю.
C. Благополуччя тварини: запобігання стресу собаки через обмеження тривалості візитів та регулярні перевірки здоров'я [10; 17].

Кваліфікаційні вимоги та процедура підготовки команди в Німеччині.

Важливою складовою німецької моделі каністерапії є сувора багатоетапна перевірка команди «людина–собака». На відміну від стихійного волонтерства, робота під егідою Malteser Hilfsdienst базується на професійному навчанні. ідтвердженням високого стандарту підготовки автора є Сертифікат від 02.07.2023 (м. Любек) [4]. Згідно з документом, навчання включало два основні блоки:

Теоретична підготовка – вивчення психології та фізіології людей похилого віку, основ деменції, гігієнічних стандартів перебування тварин у медичних закладах, етичних норм волонтерської діяльності та правових аспектів страхування ризиків.

Практичний курс та іспит – перевірка керованості собаки, її реакції на специфічне обладнання (інвалідні візки, милиці), здатність залишатися спокійною при неочікуваних звуках або тактильних контактах.

Особливістю даного випадку є поєднання офіційної сертифікації Malteser із ґрунтовною базовою освітою автора – дипломом магістра за спеціальністю «Кінологія» [12]. Це дозволяє не лише виконувати роль волонтера, а й здійснювати експертний аналіз етологічних реакцій собаки під час роботи. Собака Astrid, отримавши офіційний дозвіл на участь у «Besuchs- und Begleitungsdienst mit Hund», пройшла апробацію як надійний партнер у реабілітації, що має стабільну психіку та високий рівень емпатії до пацієнтів [4; 11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз та практичний досвід дозволяють сформулювати наступні висновки.

Порівняльний аналіз показав, що Malteser Hilfsdienst у Німеччині та Pet Partners у США репрезентують два різні, але взаємодоповнювальні шляхи розвитку каністерапії. Німецька модель робить акцент на соціальній інклюзії, гуманізмі та волонтерстві, тоді як американська – на науковій доказовості, сертифікації та професіоналізації. Поєднання обох підходів сприятиме створенню системи, яка зберігає людяність волонтерської допомоги, але водночас спирається на стандарти клінічної ефективності, що може стати оптимальною моделлю для реабілітації людей похилого віку в майбутньому, за наступними ознаками. Поведінкова пластичність спеціально навчених собак стає ключовою для встановлення контакту з людьми, які перебувають у стані глибокої соціальної ізоляції.

Ефективність методу: каністерапія в геріатричній практиці є дієвим інструментом немедикаментозної реабілітації. Регулярні візити собаки-терапевта до лежачих пацієнтів сприяють подоланню соціальної ізоляції, стимулюють мовленнєву активність та покращують загальний емоційний фон, що підтверджується спостереженнями в будинку престарілих «Alloheim».

Системність підходів: порівняння моделей США та Німеччини показало, що ключовим фактором успіху є професійна підготовка хендлерів

та сертифікація собак. Для України найбільш перспективною вбачається німецька модель, що поєднує високу професійність із потужним волонтерським рухом.

Інноваційний потенціал: використання авторського навчального коврика з елементами аудіо-візуальної стимуляції відкриває нові можливості для реабілітації пацієнтів із критично обмеженою рухливістю. Це дозволяє перетворити тактильний контакт на інтерактивну когнітивну вправу, що підвищує результативність сеансів.

Стабільність та тяглість: участь автора в проєкті з весни 2023 року по теперішній час доводить стабільність методу та високу затребуваність каністерапії з боку як пацієнтів, так і адміністрації геріатричних закладів. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці стандартизованих протоколів каністерапії для пацієнтів із різними стадіями деменції та впровадженні технічних засобів (таких як запатентований коврик) у широку реабілітаційну практику.

Література

1. Fine A. H. (Ed.). Handbook on Animal-Assisted Therapy: Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions. 6th ed. Academic Press, 2023. 640 p.

2. Malteser Hilfsdienst e.V. Besuchsdienst mit Hund – Ehrenamtliche besuchen Menschen mit Hund. 2022. URL: https://www.malteser.de/ehrenamt/besuchsdienst-mit-hund.html (дата звернення: 15.12.2025).

3. Gee, N. R., Mueller, M. K., & Curl, A. L. (2017). *Human–Animal Interaction and Older Adults: An Overview. Frontiers in Psychology, 8*, 1416. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01416.

4. Besuchsbegleithundeausbildung - Lernzentrum für Mensch und Hund. 2023. https://www.lernzentrum-mensch-hund.de/ausbildung/besuchshundeausbildung/ (дата звернення: 15.12.2025).

5. Sydelov V., Kibkalo, D. Comparative analysis of the rehabilitation potential of cats and dogs in conditions of the animal shelter. *Scientific Progress & Innovations*. 2025. *28*(1). P. 174–181. DOI: https://doi.org/10.31210/spi2025.28.01.27.

6. Крук В., Майдак Т. Собаки-терапевти або каністерапія у бібліотеці – Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади. 2023. URL: https://oth.nlu.org.ua/?p=7904 (дата звернення: 15.12.2025).

7. Bert F. et al. Animal assisted intervention: *A systematic review of benefits and risks. European Journal of Integrative Medicine.* 2016. Vol. 8, Issue 5, P. 695-706. DOI: https://doi.org/10.1016/j.eujim.2016.05.005.

8. Konrad U. M. Tiergestützte Interventionen in der Sozialen Arbeit mit älteren Menschen. Die Bedeutung von Tieren für das subjektive Wohlbefinden älterer Menschen: Masterarbeit. Graz : Karl-Franzens-Universität Graz, 2022. 104 S.

9. Martyn M. Pet Ownership Statistics 2025. Latest Numbers and Trends.APPA's 2025 Industry Report. 2025. URL: https://worldanimalfoundation.org/advocate/pet-ownership-statistics/ (дата звернення: 15.12.2025).

10. Pet Partners. Therapy Animal Program Standards and Guidelines. 2023. URL: https://petpartners.org (дата звернення: 15.12.2025).

11. Alloheim Senioren-Residenzen SE. 2024. https://www.wohnen-im-alter.de/anbieter/alloheim-senioren-residenzen-se (дата звернення: 15.12.2025).

12. Moretti F. et al. Pet therapy in elderly patients with mental illness. *Psychogeriatrics.* 2011. Vol. 11 (2). P. 125–129. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1479-8301.2010.00329.x.

13. Banks M. R., Willoughby L. M., Banks, W. A. Animal-assisted therapy and loneliness in nursing homes: Use of robotic versus living dogs. *Journal of the American Medical Directors Association.* 2008. 9(3). P. 173–177. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jamda.2007.11.007

14. Beetz, A., Uvnäs-Moberg, K., Julius, H., & Kotrschal, K. Psychosocial and psychophysiological effects of human–animal interactions: The possible role of oxytocin. *Frontiers in Psychology.* 2012. 3. 234 p. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00234

15. Bernabei V., De Ronchi D., La Ferla T., Moretti F., Tonelli L., Ferrari B., Forlani C., Atti A. R. Animal-assisted interventions for elderly patients affected by dementia or psychiatric disorders: A review. *Journal of Psychiatric Research.* 2013. 47(6). P. 762–773. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2012.12.014

16. Souter M. A., Miller M. D. Do Animal-Assisted Activities Effectively Treat Depression? A Meta-Analysis. *Anthrozoös*. 2007. *20*(2). P. 167–180. DOI: https://doi.org/10.2752/175303707X207954

17. Chen N. R.Y. et al. Human–Animal Interaction and Human Prosociality: A Meta-Analytic Review of Experimental and Correlational Studies. *Anthrozoös.* 2024. 37:2. P. 269-288. DOI: https://doi.org/10.1080/08927936.2023.2288745.